

VALENȚE EDUCATIONAL-FORMATIVE ALE CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE

Dr. Sorica SAVA

Discuțiile mai mult sau mai puțin recente asupra menirii cercetării științifice, în contextul reformei învățământului din țara noastră, ne îndeamnă la o reflecție asupra unor valențe adiționale celor intrinseci, ce o definesc drept un domeniu specific de activitate.

Analiza relației cercetare-invățământ implică sublinierea unui fapt nou în ceea ce privește rolul formării competențelor și al educației în general.

După cum știm, în trecut și nu mai puțin astăzi, majoritatea economiștilor abordează bogăția cu prioritate în termenii capitalurilor existente sau scontate în viitor.

În ultimul timp, căutând noi resurse pentru dezvoltare, economiștii au fost surprinși să constate că asemenea capitaluri (fizice) reprezintă doar 20% din bogăția reală națiunilor, comparativ cu resursele umane ce ponderează pentru 2/3 din aceasta. De aici și concluzia că a investi în resursele umane reprezintă cea mai eficientă modalitate de promovare a dezvoltării.

Astfel, deși extinsă progresiv la ansamblul comportamentelor din societate, teoria capitalului uman - elaborată de Th.Schultz și G.Backer și aflată în centrul preocupărilor lui R.Lucas - se concentrează asupra capacitaților dobândite mai ales prin instruire, drept bază a creșterii eficienței productive a muncii. G.Backer consideră educația și formarea profesională drept investiții cu "un randament social și un randament privat".

Reluându-se ideea smithiană a aptitudinilor "dobândite", în această schemă educația și formarea profesională reprezintă o investiție de la care fiecare persoană așteaptă un anumit *return*.

(câștig); ceea ce în condițiile economiei de piață presupune că fiecare persoană fiind proprietarul unor competențe le poate valoriza pe piață muncii, conform raționamentelor și obiectivelor proprii.

Orice reflecție asupra relației cercetare științifică - invățământ implică abordarea a cel puțin două aspecte:

- cercetarea științifică și funcțiile ei în procesul de invățământ;
- cercetarea și rolul ei într-un anume domeniu, mai ales din punct de vedere al creării prin instruire a bazei pentru exercitarea unei profesii.

Bizindu-ne pe această conceptualizare a relației capital-cunoștințe-competență am putea aborda rolul educațional-formativ al cercetării științifice în invățământul superior, pe de o parte, în sensul producerii și transmiterii de cunoștințe noi, și, pe de altă parte, al elaborării unei noi metodologii de studiere, cunoaștere și interpretare a realității economice.

Într-adevăr, o cercetare adecvată mediului universitar (adică cercetarea fundamentală și aplicată) oferă noi cunoștințe teoretice și experimentale asupra fenomenelor, faptelor observate, oferind și posibilități noi de aplicare a unor concepte și metodologii deja existente, drept nucleu dur al fiecărei științe.

Dincolo de acest aport la creșterea volumului de cunoștințe și la multiplicarea posibilităților de aplicare a acestora, cercetarea deschide noi câmpuri de reflecție și de analiză a mediului societal în toate componentele acestuia.

Fundamentând contactul cu realitatea, cercetarea oferă noi deschideri tematice și

totodată diverse alte oportunități de utilizare a cunoștințelor existente sau noi. De altfel o misiune importantă a cercetării o reprezintă tocmai îmbunătățirea, perfectionarea cunoștințelor în relație directă cu structurile socioculturale, economice și politice.

Astfel, investigațiile științifice personale sau de grup atât ale profesorilor cât și ale studenților pot contribui la înlăturarea unor carente ale programelor de studii, analitice etc.

Deopotrivă, cercetarea influențează îmbunătățirea percepției relațiilor dintre instituțiile și participanții la procesul de învățământ și structurile, mecanismele mediului în care acesta se desfășoară.

În acest fel cercetarea facilitează adecvarea procesului formativ universitar la exigențele activității sociale în sensul asigurării unei conformități flexibile a programelor de studii cu cerințele și posibilitățile concrete. De aici și influența constructivă a cercetării asupra relației formare-ocupare, atât din punct de vedere al profesiei cât și în ceea ce privește inserția socială a absolvenților.

Confruntarea cu realitățile prin cercetare evidențiază exigențele profesionale ale diferitelor medii socioeconomice ca și interacțiunile dintre acestea și obiectivele, formele de organizare și de stipendiere a investițiilor de învățământ superior.

Relevându-se legătura dintre programele de instruire la diverse niveluri - mai ales prin studiu individual - și contextul sociocultural, economic, politic, studenții pot fi pregătiți nu numai pentru obținerea unui loc de muncă ci și pentru exercitarea cu satisfacție a profesiei. Aceasta înseamnă un exercițiu pentru "o competență socială", respectiv crearea capacității de a acționa independent și de a se adapta legilor și normelor într-un cadru social acceptat.

Explorând realitățile, studenții pot face exercițiul participării la viața familiei, a comunității și a societății. Prin cercetare, viitorii absolvenți pot fi pregătiți pentru a

trece de la o stare de dependență și a unei oarecare absențe a identității, la conștientizarea, din ce în ce mai importantă, a poziției socioprofesionale.

Prin aceste contribuții, cercetarea științifică devine suportul relației judicioase dintre instruire - formare - ocupare. Realizarea acestei funcții presupune, dincolo de cercetarea domeniului de interes din punctul de vedere al cunoașterii: concepte, teorii, paradigme, metode etc., și investigarea condițiilor din exteriorul învățământului la câteva niveluri de analiză:

- **macro sau societal**, pentru a se cunoaște principaliii factori ce determină în general exigențele de competență;
- **mezo sau structural**, pentru a se lua în considerație mecanismele și relațiile dintre diversele structuri ce pot influența corpusul de cunoștințe, gradul de adâncire și de extindere a instruirii;
- **micro sau operațional**, pentru a se sesiza prioritățile și posibilitățile de adaptare la cerințele acestui mediu.

Desigur, semnificația cercetării ca instrument educațional-formativ în învățământul superior este relevată și de faptul că această activitate oferă multiple posibilități de accesare în cercurile de dezbatere științifică la nivel național și internațional precum și de integrare în comunitatea academică internațională.

Actualmente aceste probleme, ce țin de sinergia cercetare-învățământ, sunt foarte importante, dar și tot atât de dificil de rezolvat. Evoluția și transformarea mai mult sau mai puțin rapidă a structurilor economico-sociale generează dificultăți în anticiparea naturii și nivelului formării profesionale superioare.

Un posibil răspuns la aceste cerințe l-ar putea constitui ridicarea standardului instruirii generale aplicând principiul că o forță de muncă mai bine pregătită va fi totdeauna mult mai capabilă să răspundă nevoii de schimbare și de evoluție pozitivă a economiei și societății.

În această logică, promovarea relației învățământ-cercetare implică acordarea unei atenții deosebite formării științifice fundamentale fără însă a se pierde din vedere folosirea oportunităților de flexibilizare a programelor analitice, de modularizare a lor.

Un alt răspuns la necesara complementaritate învățământ superior-cercetare în procesul de formare poate fi dat prin perfecționarea modalităților de inserție în activitatea practică, deoarece un statut superior nu implică abandonarea unei investigații concrete. Cercetările empirice ca și cele ce reprezintă evaluări cuantificabile permit stabilirea nivelului instruirii generale și de specialitate și în consecință schimbarea obiectivelor și a programelor de studii, a metodelor folosite și în final a organizării și finanțării sistemului de învățământ.

Conform experienței de dezvoltare și perfecționare a învățământului în lume, rolul educațional-formativ al cercetării s-ar putea contura prin următoarele funcții:

- funcția explicativă, de analiză, adică evidențierea faptelor, a realităților prin intermediul unor metode analitico-empirice;
- funcția de sinteză - sintetizarea unor elemente de cunoaștere fragmentare;
- funcția de evaluare, cercetarea putând oferi un suport științific restrucțurării învățământului;
- funcția prospectivă, ținând cont de obiectivele generale, cercetarea poate oferi concepte și metode destinate dezvoltării viitoare a învățământului;
- funcția de consiliere în stabilirea modalităților de perfecționare a învățământului.

Astfel, prin cercetare, învățământul nu rămâne doar o instruire formalizată, ci devine un tărâm creator de noi cunoștințe, concepte, metodologii, ca și de valori, competențe și atitudini adecvate cerințelor de schimbare și dezvoltare a societății noastre.

Un domeniu care ar putea exemplifica aceste aprecieri generale este cel economic. Economia ocupă un loc din ce în ce mai important în ansamblul științelor umane ca și în cadrul activităților sociale.

Pentru problemele care ne preocupa, este important să luăm în considerație raportul dintre știință, realitate și acțiune în economie.

După cum se știe, economia politică are ca scop să ofere o explicație teoretică asupra unui ansamblu de fapte ordonate în activități și procese economice.

În același timp, este de reamintit că economia reprezintă o realitate complexă care, deși conținează un grup specific de acțiuni, influențează funcționarea altor structuri sociale.

Astfel, orice activitate finalizată poate avea un aspect economic în însuși conținutul ei, adică implică direct sau indirect folosirea de resurse, de mijloace materiale.

În acest context trebuie încadrată cercetarea economică și rolul ei educațional-formativ, de pregătire a competențelor în raport cu exigențele economiei actuale.

Din acest punct de vedere cercetarea se situează în sistemul legăturilor dintre teoria pură, teoria interpretativă și politica economică. Adică între efortul de a conceptualiza problemele reale, relevând legătura dintre ipoteze și consecințele aplicării lor, și efortul de a înțelege, respectiv, de a găsi răspunsuri la unele probleme cu care se confruntă economia.

Plecând de la statisticile disponibile și recurgând la metode operaționale de prelucrare a acesteia, teoria interpretativă recurge la modele și apreciază pertinența lor comparând rezultatele cu faptele observate și înregistrate. În fond se pune problema de a se repăra condițiile de validare a diverselor teorii. De altfel, după cum sublinia N. Georgescu-Roegen, un model se justifică doar prin verificarea unui principiu:

Dar în lanțul legăturilor dintre cunoștințe și acțiune intervine necesitatea

înțelegerei competente a realităților, întrucât, la fel ca pentru orice știință aplicată, știința economică este necesară în măsura în care răspunde formulei "a înțelege pentru a acționa".

Această arie de preocupări implică construirea unor macromodele la nivel național, mondial, privind evoluțiile pe termen scurt, mediu și lung. Adică a unor modele ale căror obiective să nu fie doar progresul cunoașterii ci și crearea premiselor pentru a se trasa perspectivele probabile, a se evalua consecințele unor fenomene particulare și pentru a se aprecia efectele uneia sau alteia dintre măsurile economice.

Astfel, relațiile dintre economisti și domeniul de aplicare a cunoștințelor lor, se dovedesc a fi foarte complexe mai ales în ceea ce privește recomandările de politică economică a căror aplicare este intermediată de diversii agenți economici.

Pregătindu-se, prin cercetare, și din punctul de vedere al legăturii dintre teorie și practică, viitorii absolvenți vor putea transforma unele concluzii în reguli de acțiune și mai departe, în recomandări de politică economică. Ceea ce este foarte important pentru că viitorii absolvenți vor fi în situația fie de a elabora aceste reguli, fie de a le recepta și aplica.

Problemele economice apărute în ultimele decenii sesizează necesitatea promovării cercetării în instituții independente dar și în învățământul superior, atât pentru profesori cât și pentru studenți.

De la sfârșitul anilor șaizeci țările lumii sunt marcate, pe de o parte, de transformarea sistemului internațional și pe de altă parte, de evoluțiile interne autonome.

Sistemul economic internațional a devenit multipolar, dar și din ce în ce mai interdependent.

În acest context sunt de evocat cele trei provocări care au ridicat din nou problema legăturii dintre știință și acțiune în domeniul economic.

Mai întâi este vorba de dezvoltarea și obținerea unui standard de viață conform demnității umane în cadrul posibilităților contemporane, pentru o mare parte a lumii.

Apoi, intervine cerința realizării celor două tranziții:

- pentru lumea dezvoltată trecerea de la creșterea modică, caracteristică începând cu a doua jumătate a anilor șaptezeci, la o creștere mai accentuată, similară celei din primele decenii postbelice;
- pentru țările ex-socialiste, trecerea de la sistemul economiei planificate central la un nou tip de economie, prin crearea structurilor de piață.

Pentru a răspunde la aceste mari probleme au devenit necesare unele restructurări în teoria și metodologia economică.

În cercurile economice academice ca și în cele ale practicienilor, de cel puțin două decenii, dacă nu mai mult, se promovează cu asiduitate ideea reînnoirii disciplinei economice, respectiv a cercetării și a învățământului.

Izvorând dintr-o serie de insatisfacții, această concluzie se degajă din controversele dintre cei ce pun accentul pe curențele științei economice actuale și cei care susțin că, deși imperfectă, ea progresează pe linia înțelegерii și influențării fenomenelor economice în anumite limite.

Numerosi economisti consacrați apreciază că, în posida amplificării activității de cercetare și a numărului de publicații, știința economică prezintă multe curențe pe linia abordării realiste a problemelor actuale ca și din punctul de vedere al influențării pozitive a evoluției economiei.

După opinia multora, cauzele acestei stări rezidă în fundamentarea științei economice pe postulatul "legilor naturale", cu totul inadecvat condițiilor economice contemporane. De aici și deficitul de realism al cunoașterii economice.

Practic, este vorba de un *parti pris* teoreticist puternic, foarte mulți

economisti fiind "prizonierii unor bariere dogmatice", ce țin de teoria neoclasică aflată, în general, pe poziția de teorie economică dominantă.

Există însă un număr mare de economisti preocupați de a lua în considerație datele prezentului, pentru a promova cunoașterea și interpretarea realistă a economiei. Desigur, conceptualizările înaintașilor noștri își păstrează valabilitatea devenind însă elemente disponibile pentru noi construcții teoretice și abordări metodologice.

Această insisță de penetrare în teoretizările dominante a dus la apariția noii economii clasice și a noii macroeconomii, la ascensiunea postkeynesismului, a institutionalismului și în general a structuralismului dând naștere economiei (teoriei) organizațiilor, economiei convențiilor, teoriei incitațiilor, teoriei "echității", teoriei "justiției" și altele.

Noile conceptualizări și interpretări ale economiei, ce conturează în fond o tendință de reconstruire a disciplinei economice prin accentuarea pluralismului teoretic, vizează cu deosebire consolidarea statutului de știință pozitivă și extinderea dimensiunii normative prin câteva demersuri complementare. Sunt vizate:

- corijarea și completarea teoriilor curente prin lărgirea bazei factuale;
- acordarea unei mai mari atenții studiului structurilor economice concrete, a factorilor ce influențează funcționarea economiei, a obiectivelor, a mijloacelor și a consecințelor diverselor tipuri de acțiune etc.

Se susține că există o nevoie reală de a se înrădăcina munca teoretică în cunoașterea faptelor și a comportamentelor individuale sau ale întreprinderilor. Metodologic se propune completarea principiului convențional al studierii comportamentelor individuale și a interacțiunilor dintre acestea, prin prevalarea noțiunilor de raționalitate și de echilibru, cu analiza reacțiilor grupurilor socioeconomice, adăugându-se catego-

riilor socioprofesionale caracteristicile de vârstă, sex, statut etc. Această metodologie ar permite evitarea acaparării inventivității către logica pură precum și înlăturarea unor bariere în calea dezvoltării unor cercetări interdisciplinare. Astfel, în opinia multor economisti-cercetători, apelul la sociologie, psihanaliză, antropologie și acceptarea deschiderii către alte discipline complementare ar favoriza articularea mai bună a aspectelor cognitive, normative și pozitive ale științei economice actuale.

Acste orientări sunt cu atât mai semnificative cu cât în țările în tranziție se manifestă adesea înclinația de aplicare a unor principii teoretice "consacrate" într-un mediu economic ce seamănă foarte puțin cu situația economiilor de piață dezvoltate, chiar și la începutul evoluției acestui sistem.

Pentru înnoirea tematică a predării disciplinei economice s-ar putea avea în vedere faptul că cercetarea în economie se află astăzi într-o fază de afirmare. Prin metodele de analiză și o serie de noi interpretări se tinde să acoperi toate domeniile economiei. În același timp, datorită influenței crescănde a unor factori extraeconomici, se conturează o abordare pluridisciplinară, adesea utilizată și pentru studiul unei probleme concrete.

Noua abordare se bazează pe teoria neoclasică, dar care a integrat multe alte conceptualizări și interpretări cu orizonturi diferite: teoria keynesistă, autori heterodoxi, alte științe sociale etc.

Păstrând o serie de principii clasice, raționalitate, echilibru, concurență etc., știința economică s-a îmbunătățit continuu. De exemplu, teoria jocurilor s-a afinat prin analiza relației conflict-cooperare și prin luarea în considerație a asimetriilor informației (bun care nu se distrug prin utilizare), s-a extins studiul legăturilor dintre firmele concurente, dintre superior și execuțanți; dintre țări, dintre guvernanți și guvernați etc.

În această privință deosebit de semnificativă este teoria incitației care relevă cum contractul dintre doi agenți

înlocuiește simpla relație vânzare-cumpărare, în trecut singura avută în vedere pentru analiza piețelor.

Aceste numeroase abordări noi ale economiei, care au inspirat și inspiră majoritatea lucrărilor de cercetare, adesea sunt mai puțin cunoscute și destul de rar incluse în programele analitice universitare.

Cercetarea economiei și cunoașterea teoriilor economice contemporane favorizează îmbunătățirea manualelor, mai ales în sensul evitării predării disciplinei economice prin cazuri foarte simple, prin simplificarea excesivă a realității. Oricât ar părea de ciudat acest mod nefavorabil de studiere a economiei se exemplifică chiar și cu manualul lui P.Samuelson (inclusiv ultima ediție din 1992 la care a colaborat D.Nordhaus). Se apreciază că acest foarte cunoscut și răspândit manual este tipic pentru promovarea unui punct de vedere reductor, economia fiind interpretată doar prin concepție proconcurrentiale, de tipul *laissez-faire*-ului peren.

De altfel, R.Solow- cunoscut pentru poziția sa concesivă - afirma că economistii de meserie "nu se lasă prinși" în acest mod de interpretare a economiei.

În această optică novatoare îmbogățirea tematică a programelor de învățământ ar include pluralismul teoretic actual, prezentarea economiei în întreaga ei complexitate, dată și de componentele instituționale, sociale și politice ale activității economice. Se susține necesitatea predării coerente a problematicii economiei publice și a politicilor economice. Părăsirea simplismului, a excesului de abstractizări sau de modelare a economiei, conform unor postulate tradiționale (predominant liberale), ar ameliora formarea economistilor apropiindu-i de realitate și de cunoașterea posibilităților de satisfacere a cerințelor epocii contemporane.

Astfel, în orice programă analitică, care reprezintă dincolo de transmiterea de cunoștințe și un studiu al legăturilor dintre analiza teoretică și practica economică, trebuie să fie tratate cel puțin următoarele

probleme de politică economică: inegalitatea, sărăcia și mediul înconjurător. Pornind de la aceste cerințe, se apreciază că absența în continuare a acestei problematici de studiu ar duce la blocarea științei economice în misiunea "de a contribui la bunăstarea umanității".

De altfel, preocuparea pentru perfecționarea predării disciplinei economice a reprezentat o permanență în toate țările lumii. Uneori această preocupare s-a materializat într-o anumită formă organizată cum a fost Comisia de învățământ superior economic a Asociației Economistilor Americani (AEA). Instituția pentru a analiza "natura și conținutul formării economice" în departamentele de științe economice a majorității universităților din SUA, această comisie a ajuns la concluzia că "așa cum sunt studiate în ciclurile doctorale, științele economice sunt rupte (despartite) mult de problemele lumii reale.

În ceea ce privește țările europene, s-a constatat că, deși economistii universitari promovează studiul economiei în legătură cu politicile economice, au existat și există întârzieri din punctul de vedere al înnoirii tematice și metodologice. Astfel, modelele macroeconomice keynesiste au început să fie predate în Franța abia în anii șaizeci.

Dacă ar fi să ne gândim la unele sugestii concrete, atunci ar trebui să avem în vedere includerea în predarea științelor economice a noilor abordări structuraliste, instituționaliste și radicale ale mediului economic actual.

Predarea problematică a disciplinei economice ar trebui completată cu studiul doctrinelor și curentelor de gândire, inclusiv prin seminarii speciale de analiză și interpretare, cu referire la cerințele actualei perioade de tranziție, a lucrărilor ce constituie trunchiul de bază al științei economice și al culturii specifice, necesare în exercitarea profesiei de economist.

Acest studiu ar favoriza o înțelegere și o interpretare mai bună a experiențelor istorice ca și găsirea unor răspunsuri pertinente la mariile probleme economice,

sociale și uneori etice ale societății noastre.

În legătură cu rolul cercetării în învățământul superior pot fi aduse în discuție și problemele finanțării acestei activități.

Fără dubiu experiențele din toată lumea arată că, fără a fi unicul, statul trebuie să fie principalul actor în sistemul educațional-formativ inclusiv din punctul de vedere al finanțării. Alocările unor organizații publice, parapublice sau din

partea unor unități economice destinate unor institute sau cercetători individuali, pentru studii pe o temă convenită (dată), reprezintă o sursă de finanțare importantă, dar nesistemnică.

În încheiere la aceste observații analitice privind aportul cercetării științifică la procesul educațional-formativ superior, aş releva finalitatea acestei sinergii și anume crearea unui comportament profesional și social benefic societății noastre.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Amable B., Boyer R., Lordon F. - *L'adhoc en économie: la paille et la poutre; în: L'économie devient-elle une science dure?* ed. Economica, Paris, 1995.
2. Brochier H. - *Pour une autre économie, în: Revue du MAUSS, 1er semestre 1994.*
3. Gordon D. - *Twixt the cup and the lip: mainstream economics and the for economic policy, Spring, 1994.*
4. Lakomski G. - *Beyond paradigms: Coherentism and holism in educational research, în: International Journal of Educational Research, vol.15.*
5. OCDE - *La recherche et le développement en matière d'enseignement: tendances, résultats et défis, 1995.*